

Nina Spicijarić Paškvan

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

Zavod za povijesne i društvene znanosti u Rijeci

Ružićeva 5, HR-51000 Rijeka

nspicijaric@hazu.hr

PRILOG OBRADI TALIJANIZAMA IZ PODRUČJA PRAVA (II): IZVORI S PODRUČJA LIBURNIJE

Srednjovjekovni zakoni, koji u sebi sadržavaju zaustavljenu jezičnu sliku pisanog pravnog teksta svojeg vremena, predstavljaju važan izvor za dijalektološka istraživanja i istraživanja na području kontaktne lingvistike kao važna građa za jezične analize. Cilj je ovog rada iz triju pravnih dokumenata s područja Liburnije (*Zakon Grada Kastva* – 1400., *Veprinački zakon* – 1507. i *Zakon kaštela Mošćenice* – 1637.) ekscerpirati talijanske i mletačke posuđenice s područja prava. Svaki će se dobiveni leksem etimološki i leksikološki obraditi te će se utvrditi njegova neposredna i daleka etimologija.

Ključne riječi: Kastav, Veprinac, Mošćenice, statut, zakon, talijanizmi

1. Uvod

„Naši statuti, i oni pisani tuđim jezicima, i oni našim jezikom sastavljeni, imaju golemo kulturno-historično značenje. Oni su živa svjedočanstva naše i rane pismenosti i stare naše prosvijećenosti; oni su nepresušan izvor, iz kojega crpemo znanja o svekolikom životu, domaćem i javnom, naših pređa u dugu razdoblju vremena od malone pet stoljeća...” (Šepić 1953: 6). No, oni predstavljaju i bogatu građu za jezična istraživanja i hrvatskog jezika i drugih jezika koji su bili u dodirima na ovome području. Predmetom su analize ovog rada talijanske i mletačke posuđenice u trima izvorima s područja Liburnije; to su *Zakon grada Kastva* (ZGK), *Veprinački zakon* (VZ) i *Zakon kaštela Mošćenice* (ZKM). U ovim su zakonima, čija je osnovica čakavska, osim latinizama, prisutne i brojne talijanske i mletačke posuđenice koje se u ovom radu nazivaju talijanizmima te će se obraditi etimološki i leksikološki.

2. Metodologija analize

Građa za ovaj rad dobivena je ekscerpiranjem talijanizama s područja prava iz triju zakona objavljenih u Margetić (2006, 2007). Pod pojmom talijanizma podrazumijevaju se posuđenice iz talijanskog jezika i, u većoj mjeri, posuđenice iz mletačkog jezika. Dio je građe već obrađen u radu naslova *Prilog obradi talijanizama na području prava. Izvori s područja Liburnije* (Spicijarić Paškvan 2022: 13–30), i to pet semantičkih potpolja s ukupno 49 leksema: 1. *Dokumenti i spisi* (13); 2. *Zahtjevi, molbe, prijedlozi* (5); 3. *Prekršaji i kaznena djela* (7); 4. *Tužbe i sporovi* (6); 5. *Suđenje* (18). U ovom radu analizirane su mletačke i talijanske posuđenice unutar semantičkog polja prava koje pripadaju sljedećim semantičkim potpoljima: 1. *Odluke, nagodbe, pravila, vladavina*; 2. *Kažnjavanje*; 3. *Žalbe*; 4. *Glasanje na izborima*; 5. *Davanja, prihodi, prava*; 6. *Oglasi, objave, prodaja*; 7. *Posjed*. Metodologija istraživanja jednaka je u oba rada. Dakle, prvo su ekscerpirane talijanske i mletačke posuđenice iz navedenih zakona, a zatim su iz njih izdvojeni leksemi s područja prava koji su podijeljeni u semantička potpolja. Termini u svakom potpolju navedeni su u kanonskom obliku uz značenje na hrvatskom jeziku. Uz svaki leksem naveden je izvor u kojem je pronađen te primjer uporabe iz navedenog izvora.¹ Leksemi s istim korijenom navode se pod jednom natuknicom uz razgraničenje dvjema kosim crtama, dok se fonološke inačice leksema i one nastale afiksalsnom tvorbom navode pod jednom natuknicom uz razgraničenje jednom kosom crtom. Svi su leksemi potraženi u Mažuranićevim *Prinosima za hrvatski pravno-povjestni rječnik* (PPPR, 1908–1922). Na kraju slijedi etimološka analiza dobivene građe: za određivanje neposredne etimologije konzultirani su rječnici mletačkog repertoara (DDV, GDDT, VG i dr.) te rječnik talijanskog jezika (Zing), dok su za utvrđivanje daleke etimologije rabljeni dostupni etimološki rječnici (ERHSJ, JE, DELI, DEI, REW i dr.). S obzirom na to da su izvori za prikupljanje građe tri pravna dokumenta, svi se leksemi, iako izvorno ne s područja prava, rabe u pravnom kontekstu, no bez pravnog značenja: npr. *frut* ‘plod’, čije je branje regulirano čl. 49 Kastavskog zakona; *bekar* ‘mesar’ / *bekarija* ‘mesnica’ / *bekariti* ‘mesariti’ kao zanimanje i aktivnosti koje se reguliraju u čl. 65 ZGK-a; *štilet* ‘bodež’, čije se nošenje bez dozvole kažnjava prema Mošćeničkom zakonu (7v); *zlo tratat* ‘postupati loše’ / *štrapacat* ‘postupati loše’ / *tarmat* ‘uništiti (moljci)’, što se odnosi na *kvadernu* ‘notarsku bilježnicu’ u kojoj se nalazio „zdola pisani statut od grada Mošćenica”, a koja je bila uništena i pohabana (ZKM 2v, 7r) itd. No, takvi leksemi neće biti uključeni u analizu. S druge strane, u građu su, uz isključivo pravne termine (npr. *apelaci(j)on* ‘žalba’, *kvarela* ‘žalba, tužba na sudu’ itd.), uključeni i opći, višeznačni leksemi koji se u tri obrađena izvora pojavljuju u pravnom ili pravno-formalnom značenju (npr. *skas* ‘udarac, potez konopom (kod kazni)’, *intrada* / *entrada* ‘urod, prihod, dohodak’ itd.). U obradu neće biti uključena ni zanima-

¹ Citati iz izvora navedeni su na sljedeći način: 1. kod primjera iz ZGK-a stoji broj *kapitula* iz kojega je primjer; 2. kod primjera iz ZKM-a stoji stranica na kojoj je primjer, a 3. kod primjera iz VZ-a navedeni su stranica i redak na stranici; sve prema Margetić (2006, 2007).

nja (*kancelar / kanceler / kancelar / kanceler; konšeljer* itd.) vezana za pravne poslove kao ni pravne institucije (*kamora / kamara, fondacijon* itd.).

3. Etimološka i leksikološka analiza talijanizama s područja prava (II.)

3.1. Odluke, nagodbe, pravila i vladavina

acetat, gl. (ZKM) ‘prihvatiti (u vijeće)’ *Va svete velem i malem nimaju bit acetani ni prijeti leho ljudi vredni i pošteni...* (ZKM: 19v)

Ovaj glagol općeg značenja ‘prihvatiti’ potvrđen je u VG-u (42, 51) *asetar, azetar*; GDDT-u (15) *acetar, asetar*; DDV-u (22) *acetâr* te u Zingu (31) *accettàre*.

• Iz lat. *acceptāre* ‘primiti’ < *accēptus*, part. proš. od *accipere* ‘primiti, prihvatiti’ (ERHSJ I: 6–7; DELI 10; DEI 24; LHR 13).

ajuštament, m. (ZKM) ‘nagodba (dviju strana)’ *Tako ove parti ote ošervat i napunit unapredak ovi ajuštament ili odluku...* (ZKM: 12v) // **ajuštati se**, gl. (ZKM) ‘nagoditi se (dvije strane)’ *...kolej reški se je ajuštal z višnjum provincijum kranscum...* (ZKM: 11v) // **juštati**, gl. (ZKM) ‘urediti, odrediti (dogovorom)’ *...kako su juštali i kako su storili prez nijednoga muvljenja.* (ZKM: 11v)

Imenica je preuzeta iz tal. *aggiustaménto* (Zing 67), a zabilježena je i u mlet. *giustamento* – oba u značenjima ‘uređenje, nagodba’ (DDV 308). Radi se o apstraktumu izvedenom iz gl. *aggiustare*.

Predlošci za ta dva glagola zabilježeni su u Zingu (67) *aggiustàre* ‘urediti, popraviti’ / tal. *aggiustàrsi* ‘nagoditi se’; u DDV-u (308) i VG-u (440) *giustâr* ‘urediti, popraviti’ / *giustarse* ‘nagoditi se’ te u GDDT-u (19, 271) *giustar, agiustar* ‘popraviti’.

• Predložak za glagol jest *aggiustare, agiustar*, što je parasintetička složenica od *a-* (< lat. *ad*) i *giusto-* (< lat. *iūstu(m)* ‘prav, pravedan’). U srj. lat. već postoji gl. *adiustare* ‘kontrolirati mjere’ (DELI 29; Zing 67, 800; v. DEI 86; LHR 575).

akord, m. (ZKM) ‘nagodba, sporazum’ *...ili meju parti takav akord učinjen...* (ZKM: 8v) // **kordat se**, gl. (VZ) ‘nagoditi se, dogovoriti se’ *...tare se korda s nami na dinare...* (VZ: 4/27)

PPPR (527) navodi i imenicu *kord*, m., *kordija*, ž. u značenju ‘ugovor, pogodba’ karakterističnu za Primorje te gl. *kordati se*.

Ova deverbalna imenica zabilježena je u Zingu (37) *accòrdo* te VG-u (5), DDV-u (23), GDDT-u (16) *acordo* ‘sporazum, ugovor, nagodba’.

Glagol je u istom značenju (uz druga značenja) zabilježen u Zingu (37) *acordàrsi*, DDV-u (23, 197) *cordâr, acordâr*, GDDT-u (16) i VG-u (5) *acordar*.

- Tal., mlet. *ac(c)ordo* je deverbal od *acordar*, *accordarsi* < vlat. **acc-hordāre* ‘dovesti u suglasje’ iz *ad-* i *chōrda* ‘žica (glazbenog instrumenta)’ (< grč. *χορδή* (*khordē*) ‘crijevo, žica’). (ERHSJ II: 153; DELI 13; REW 83; DEI 31; ERHJ I: 7; LHR 184; GHR 918).

autoritad, ž. (ZKM) ‘ugled, pravo, ovlast’ ...*ki je imel punu oblast i autoritad od gospodina Jakova Ravnigara, kapitana reškoga*. (ZKM: 5v)

Ovaj termin potvrđen je u Zingu (222–223), *autorità*, (arh.) *autoritàde*, (arh.) *autoritàte* i u VG-u (46) *autorità* u značenjima ‘vlast, pravo, ugled, autoritet’.

- Učena riječ iz lat. *auctoritāte(m)* ‘svojstvo, koje komu pripada kao *auctor*-u; savjet; nagovor; pouzdanost; ugled; uzor’ < *auctor* ‘autor’ (LHR 128; DELI 93; DEI 373; ERHJ I: 33).

decidit, gl. (ZKM) ‘odlučiti (sud); presuditi’ *Budući popervo razumel i slišal pravice od obeh stran... je decidil: Budući da kolej reški...* (ZKM 12v) // **dečičijon**, m. (ZKM) ‘odlučka; presuda’ *Od njih Cesarske Svetlosti i višnjega rejimenta su prišli, na dečičijon sujeni zverhu punat 20...* (ZKM: 12r)

Ovaj glagol ovjeren je u Zingu (621) *decidere* ‘riješiti, odlučiti’, GDDT-u (198) *dezider* ‘odlučiti’ i DDV-u (221) *decider* ‘odlučiti, riješiti; presuditi’. Imenica je potvrđena u tal. *decisiōne* ‘rješenje, odluka, presuda’ (Zing 622).

- Tal. *decisione* učena je riječ iz lat. *decisiōne(m)* ‘pogodba, nagodba’, izvedenica iz *decīsum*, što je part. proš. gl. *decīdere* ‘odrezati, odsjeći’, zatim ‘utvrditi, odlučiti’, složenica od *dē-* ‘od’ i *cāedere* ‘sjeći, rezati’ (ERHSJ I: 388; DELI 315; DEI 1224, 1226; ERHJ I: 149; LHR 278–279).

deliberacijone, ž. (ZKM) ‘odlučka (sudska), zaključak, vijećanje’ ...*da more bit svet storen od deliberacijone po dveh suceh...* (ZKM: 12r)

Ovaj termin zabilježen je u tal. *deliberaziōne* ‘vijećanje, zaključak, odluka’ (Zing 632).

- Učena riječ iz lat. *deliberatiōne(m)* ‘razmišljanje, vijećanje’ < lat. *deliberāre* ‘razmišljati, promišljati, vijećati; odlučiti’ u vezi s *librāre* ‘držati u ravnoteži’ < *libra* ‘vaga, tezulja’ (DELI 320; DEI 1240; LHR 289, 599, 600).

governat, gl. (ZGK, ZKM) ‘upravljati’ *Ošće ta dva imenovana sudca od leta imata svoju oblastju grad i puk governat...* (ZGK: 37); ...*neka puk se zna governat...* (ZKM: 2r) // **guveran**, m. (ZKM) ‘upravljanje’ ...*i da ima bit sve va dobrem guverne i ordine...* (ZKM: 17r)

PPPR (369) navodi gl. *guvernati* ‘upravljati, vladati’ i im. *guveran* ‘vlada, vladanje, upravljanje’.

Navedeni su leksemi u istim značenjima potvrđeni i u drugim konzultiranim rječnicima: *governo*, *governār* (DDV 312), *governar* (GDDT 276, VG 447), *govèrno*, *governāre*, (arh.) *gubernāre* (Zing 1003).

• Gl. *governar(e)* potječe iz lat. *gubernāre* ‘upravljati kormilom (*gubernāculum*)’ < grč. *κυβερνάω* (*kybernāō*) (GHR 476), egejskog podrijetla. Im. *governo* potječe iz lat. *gubĕrnu(m)*, što je deverbale od *gubernāre* ‘kormilariti’. Izvorno je riječ o pomorskom terminu (‘vladati kormilom’), a kasnije se značenje proširilo i na ‘vladati (općenito)’. (ERHSJ I: 639; REW 3902, 3903; DELI 512; Zing 1003; DEI 1850; ERHJ I: 312; LHR 459).

koncedit, gl. (ZKM) ‘dopustiti’ ...*su koncedili, da takav kapitul...* (ZKM: 8v)

Ovaj glagol (*koncediti*) naveden je u PPPR-u (523). Zabilježen je u Zingu (511) *concedere* ‘dopustiti, priznati’.

• Od lat. *concedere* ‘povući se, otići, ostaviti’, složenica od *cūm* ‘s’ i *cēdere* ‘stupati, otići’ (ERHSJ II: 138; DELI 263; DEI 1043–1044; LHR 217).

konfirmat, gl. (ZKM) ‘(službeno) potvrditi’ ...*zaradi toga je ga svojim rukom potpisal, pritverdil i konfirmal.* (ZKM: 7r)

Ovaj glagol potvrđen je u VG-u (240) *confermar* i u Zingu (521) *confermare*, (arh.) *confirmare*, ‘potvrditi, potkrijepiti’.

• Talijanski su predlošci iz lat. *confirmāre* ‘utvrditi, pojačati, osigurati’, složenica od *cūm* ‘s’ i *firmāre* ‘učvrstiti, osnažiti’ (DELI 267; DEI 1055; LHR 227, 418).

liberacijon, ž. (ZKM) ‘oslobođenje (na sudu)’ *Ako bi pah bila kakova liberacijon suprot Gospoščine ale kapitanu...* (ZKM: 12r)

Ova imenica zabilježena je u tal. *liberazione* ‘oslobođenje, rasterećenje’ (Zing 1245).

• Tal. *liberazione* potječe iz lat. *liberatiōne(m)* ‘oslobađanje, oprost’ < *liberātus* ‘oslobođen’, part. proš. od *liberāre* ‘osloboditi’ < *liberu(m)* ‘slobodan’ (Zing 1245; DELI 669; DEI 2221; LHR 598).

ošervat, gl. (ZKM) ‘promotriti’ *Tako ove parti ote ošervat i napunit unapredak ovi ajuštament...* (ZKM: 12v)

Riječ je potvrđena u DDV-u (458) *osservār* i Zingu (1541) *osservāre* u značenju ‘motriti, promatrati’.

• Iz lat. *observāre* ‘obratiti pažnju, motriti’ i ‘izvršiti’, složenica od *ōb* ‘prema’ i *servāre* ‘paziti, čuvati’ (ERHSJ II: 570; REW 6021; DELI 851; DEI 2693; LHR 717, 975).

pasat, gl. (ZKM) ‘proći (rok)’: ...*učinit pravicu d(o) osam dan i kako pasa ta termen...* (ZKM: 18v).²

PPPR (898) navodi gl. *pasati, pasavati* u značenju ‘proći, prolaziti’.

² Prisutno je i značenje ‘hodati, prolaziti’ za gl. *pasevat* ...*kako da se more po njih komodno hodit, jahat i z vozi, kade je potrebno, pasevat...* (ZKM 10v).

U istom značenju zabilježen je i u DDV-u (478) *passàr*, VG-u (744) *passar*, GDDT-u (437) *pasar* te u Zingu (1596) *passàre*.

• Iz vlat. **passāre* < *pāssus* ‘korak’ (REW 6267; ERHSJ II: 610–611; DELI 888; DEI 2792; LHR 757).

proibit, gl. (ZKM) ‘(službeno) zabraniti’ *Kazljanom je proibljeno unapredak, da nimaju seći terse...* (ZKM: 19v)

Ovaj glagol potvrđen je u VG-u (831) *proibir* i Zingu (1768) *proibire* ‘zabraniti, uskratiti’.

• Lat. *prohibēre* ‘odbijati, braniti, držati udaljenim’, tj. ‘držati ispred’, složenica od *prō* ‘ispred’ i *habēre* ‘imati’ (DELI 986; DEI 3099; LHR 461–463, 847).

regulat, gl. ‘regularitati; podvrgnuti/podvrgavati pravilu ili propisima’ (ZKM) *Komun mošćenicki ima se regulat i služit va sveh oveh punteh, ki bi jih pristali.* (ZKM: 20r)

Glagol je potvrđen u VG-u (869) *regular*, DDV-u (563) *regolàr* i Zingu (1865) *regolàre* ‘urediti, uređivati, dovesti u red, regularitati’.

• Iz ksn. lat. *regulāre* < *rēgula(m)* ‘pravilo’ iz gl. *rēgere* ‘upravljati’ (ERHSJ III: 125; REW 7178; DELI 1047–1048; DEI 3224; LHR 908).

špecifikat, gl. (ZKM) ‘odrediti (u skladu s propisima)’ *...na dečžijon sujeni zverhu punat 20 od oca rektura imenovani i špecifikani...* (ZKM: 12r)

Ovaj glagol potvrđen je u tal. *specificàre* ‘potanko označiti, specificirati’ (Zing 2197).

• Iz vlat. *specificāre* < vlat. *specificus* ‘poseban’ iz lat. *spēcies* ‘vrsta’ i suf. *-ficāre*. (DELI 1246; LHR 998).

3.2. Kažnjavanje

arešt, m. (ZKM) ‘zatvor’ *... Oni, ki bi kladeni va peržun ili v arešt od kapitana...* (ZKM: 18v)

Ova riječ navedena je u PPPR-u (8) *arešt*, m., novolat. *arrestum* ‘custodia, uza, zatvor’.

Bilježi je i Zing (182) *arrèsto* ‘prav. (u)hapšenje, zatvaranje, zatvor’.

• Deverbal od tal. gl. *arrestare* < srv. lat. *adrestāre*, složenica od *ād-* i *restāre* ‘zaustaviti se, zaostajati’ (ERHSJ I: 57; REW 673; DELI 74; DEI 301; LHR 925).

bandižat, gl. (ZGK) ‘protjerati’ *...tako da ima ta od Kastva sedeti v Kastvu u peržune jedan mesec i biti bandižan sa vse kapitanie na jedno leto...* (ZGK: 58)

Ovaj je glagol u PPPR-u (34) obrađen pod natuknicom *bandeškati* uz navod inačica *banditi*, *bandižati* u značenju ‘izagnati’, ali katkada i ‘oglasiti, klicati’.

Leksem je naveden u tal. (arh.) *bandeggiare* ‘staviti sa strane’ (Zing 249) i mlet. *bandizar* ‘arh. protjerati, staviti po strani; objaviti’ (DDV 61).

• Denominal od *bando* ‘proglas; prav. izgnanstvo’ iz fran. *ban* ‘progon’ (ERHSJ I: 106; REW 924; DELI 112; Zing 249–250; v. DEI 424–425).

kaštig, m. (ZKM, ZGK) / **kaštih**, m. (ZKM) / **kaštiga**, ž. (ZKM) ‘kazna’ *I za malu penu ili kaštig, da se nima zlo činit ni kaštih, kako se pevo činilo.* (ZKM: 10v); *...i ote moć kaštige činit i peni od L 50.* (ZKM: 12r); *...ki bekar ne bi otel tih više rečenih s mesom akomodat mimo vsih inih drugih, zapada penu libre dve, ohranjujući ošće drugi kaštig.* (ZGK: 65) // **kaštigat**, gl. (ZKM, ZGK) / **kastigat**, gl. (ZKM) ‘kazniti’: *...ki bi takovu penu prestupil, da se ima tako kaštigati.* (ZGK: 58); *...i ki ne bi overševal, da ima bit kastigan.* (ZKM: 4r); *...i ako bude potreba z ostalemi starejemi, kaštigat sveh zločina...* (ZKM: 10r)

PPPR (490–491) kao pravne termine prisutne u hrvatskim dokumentima pod natuknicom *kaštiga* navodi i *kaštig*, *kaštiganje*, *kaštigati*, *kaštigovati* i dr.

Imenica je zabilježena u DDV-u (147), VG-u (188) i GDDT-u (136) *castigo* te u Zingu (400) *castigo* ‘kazna’, a glagol u VG-u (188), GDDT-u (136) *castigar* te u Zingu (400) *castigare* ‘kazniti, ukoriti, popraviti’.

• Imenica *castigo* je deverbal od gl. *castigare*, iz lat. *castigāre* ‘koriti, kazniti’ izvornoga značenja ‘učiniti koga čistim’ < *castus* ‘čist, pošten’ (ERHSJ II: 58; REW 1746; DELI 215; DEI 799; LHR 171).

pena, ž. (ZKM, ZGK, VZ) ‘kazna’ *Ki bi v loze sekal ili pasal, plaća penu šoldini 32...* (ZKM: 6v); *...ako bi veće vazel nego jedno obište, zapada penu libre dve...* (ZGK: 65); *...a v noći duplicu i plaća penu kako se više udrži.* (VZ: 3/7)

PPPR (910) navodi riječ *pena* u značenju ‘kazna’ te ‘novčana kazna, globa itd.’.

Ovjerena je i u DDV-u (487, 488), VG-u (758) i GDDT-u (447) *pena* te u Zingu (1616) *péna* ‘kazna, muka’.

• Iz lat. *pōena(m)* ‘kazna, naknada’ iz grč. *ποινή* (*poinē*) ‘poravnanje, naplata, kazna’ iz indoeuropskog korijena koji znači ‘platiti’ (ERHSJ II: 635; REW 6628; DELI 900–901; DEI 2830; LHR 803, 804; GHR 694).

peržun, m. (ZGK, ZKM) ‘zatvor’ *...ima platit penu L. 8 i v peržune sedet osam dan.* (ZGK: 31); *Oni, ki bi kladeni va peržun ili v arešt od kapitana...* (ZKM: 18v)

PPPR (1189) sadržava natuknicu *pržun* ‘zatvor, pritvor’, a riječ je potvrđena i u DDV-u (533) *presòn*, VG-u (828) *preřòn*, GDDT-u (491) *preřon* te u Zingu (1754) *prigiónè*, (arh.) *pregiónè* ‘zatvor, tamnica’.

- Iz fr. *prison* < lat. *prehensiōne(m)*, izvedenica iz *prehēnsus*, part. proš. od *prehēndere* ‘uzeti’ (ERHSJ III: 129–130; REW 6736, 6737; DELI 979; DEI 3078; LHR 833).

rubat, gl. (ZGK, ZKM) ‘zaplijeniti’³ // **rubež**, m. (ZGK) ‘plijen’ ...*da ima bit prece ruban i da ima stat vas dan peržuna*. (ZKM: 10v); ...*imaju oblast vsakoga nepokornoga na svakom blage rubati i takovi rubeži na kante imaju bit prodani u termene perva dva dni...* (ZGK: 47 N B)

Glagol *rubati* te imenice *rubež* i *rubanje* zabilježeni su u PPPR-u (1267–1268) te se donosi citat iz ZGK-a. ERHSJ (III: 151) za *rubež* navodi značenje ‘zalog’.

Glagol je potvrđen u DDV-u (580) *robàr*, VG-u (891) *robar*, GDDT-u (531, 536) *rubar*, *robar* te u Zingu (1972) *rubàre*, (arh.) *robàre*, (arh.) *rubbàre* ‘ukrasti, plijeniti, zaplijeniti, ugrabiti’.

- Iz gotskog *raubōn*, denominal od *rauba* ‘plijen, pljačka, odjeća, roba’ (DELI 1109, DEI 3291; REW 7090, 7092; usp. ERHSJ III: 151). U naše je govore riječ ušla vjerojatno preko talijanskog.

skas, m. (ZKM) ‘potez konopom (kod kazni), udarac’ ...*i tri skasi konopa i drugi kaštigi...* (ZKM: 5r)

Imenica *skas* zabilježena je u PPPR-u (1315) u značenju ‘trzanje’.

Riječ je zabilježena u tal. *squàssò* (13. st.) (Zing 2223) i u mlet. *squasso* (DDV 698) ‘jak, grub udarac’.

- Radi se o deverbalu od gl. *scassàre* ‘razbiti’ < vlat. **exquassare*, složenica od pref. *ex-* i lat. *quassāre* ‘udarati, razbiti’ < *quāssus*, što je part. proš. od *quātere* ‘drmati, tresti’ (ERHSJ III: 258; REW 6939; DELI 1147–1148; DEI 3378; LHR 876).

3.3. *Žalbe*

agrivat (se), gl. (ZGK) / **agrvat (se)**, gl. (ZGK, ZKM) ‘tužiti, teretiti; činiti te-gobu’ *Da svaki, ki bi se ćutil agravan, mozi se apelat...* (ZKM: 10r); ...*ako bi se ki agrival ne braneći apelaciona*. (ZGK: 36); *i ako bi se ta vloženi u zarak agraval i prosil pravde...* (ZGK: 51) // **agravij**, m. (ZKM)⁴ ‘tužba’ ...*i nove tužbi ili agraviji, ki bi imeli suprot kapitanu...* (ZKM: 13r)

³ U ZGK-u (47 N B) zabilježena je i glagolska imenica *rubanje* ‘zapljena’ (...*da vsaki ta markar bude pervo toga rubanja tomu u grade vsakoga jednuč opomenul da plati...*).

⁴ Imenica *agravij* rabi se i u značenju ‘teret, namet’, v. § 3.5., *agravij*.

PPPR (1) sadržava natuknicu *aggravati* ‘tegotu činiti’; *aggravati se* ‘osjećati, da mi je krivo učinjeno’ s potkrjepom u ZGK-u.

Talijanski rječnici navode: *aggravare* ‘opretetiti’; *aggravarsi* ‘opretetiti se; pogoršati se’, *aggravio* ‘teret, opterećenje, nameš’ (Zing 68) te u istim značenjima: *aggravàr*, *aggravio* (DDV 26), *aggravar*, *aggravio* (VG 10), *aggravar*, *aggravio* (GDDT 20).

• Leksem *ag(g)ravio* je deverbal od gl. **aggraviare*, tj. *aggravare*, *aggravar* < lat. *aggravāre* ‘učiniti težim’, parasintetička složenica od *ād* i *grāvis* ‘težak’ (ERHSJ I: 13; REW 279; DELI 29; DEI 87; LHR 60, 457).

apelacion, m. (ZGK) / **apelacijon**, m. (ZKM) ‘žalba’ *Od te perve inštancije gre apelacijon pred Gospoščinu...* (ZKM: 13v) // **apelat se**, gl. (ZKM) ‘žaliti se, prizvati se na viši sud’ ...*ki bi se čutil agravan, mozi se apelat od takove šentencije...* (ZKM: 10r); ...*ako bi se ka stran agrivala, more vazeti apelacion pred g(ospo)d(i)na kapitana...* (ZGK: 32 N B)

I imenica i glagol navedeni su u PPPR-u (6) *apelacion*, *apelaciun*, m. ‘priziv’ te *apelati (se)*, *apelavati se*, *apelivati se* ‘dvići se na viši sud, prizvati se, potražiti lieka u višega suda’, a kao izvor je, među ostalima, naveden i ZGK.

Imenica je zabilježena u tal. *appellazióne* (Zing 157) i mlet. *apelaziòn* (DDV 38) ‘priziv’, a glagol u tal. *appellàre*, *appellàrsi* ‘prizvati se protiv presude’ (Zing 156–157).

• Imenica je iz lat. *appellatiōne(m)* ‘nagovor, priziv’, deverbal od *appellāre* ‘nagovoriti, zvati, nazvati’, intenziv od *appèllere* ‘približiti’, složenica od lat. *ād* ‘prema’ i *pèllere* ‘gurati’ (ERHSJ I: 48; REW 542; DELI 65; DEI 252; LHR 96, 97, 765).

kvarela, ž. (ZKM) ‘žalba, tužba na sudu’ ...*kaštigat sveh zločina, prem da ne bi kvareli bilo...* (ZKM: 10r)

Ova imenica potvrđena je u tal. *querèla* ‘prav. žalba; jadanje, jadikovanje’ (Zing 1816) te u mlet. *querela*, riječ koja se rabila na mletačkom sudu, a označava ‘žalbu na presudu’ (DDV 546).

• Radi se o učenoj riječi iz lat. *querēla(m)* ‘jadanje, jauk, tužba’ < *quēri* ‘jadikovati, tužiti se’ (ERHSJ II: 252–253; DELI 1012; DEI 3177; JE II: 121; LHR 877).

rekurit, gl. (ZKM) ‘žaliti se, uložiti priziv’ ...*pervo lehno bi se otelo drugamo pojt ili rekurit*. (ZKM: 16v)

PPPR (1241) navodi glagol *rekuriti* u značenju ‘uteći se višoj vlasti’ te je kao izvor naveden ZKM.

Zabilježen je u Zingu (1899) *ricórrere* ‘obratiti se; prav. žaliti se, uložiti priziv’. Usp. i VG (879) *ricùrit*.

• Talijanski predložak potječe iz lat. *recurrere* ‘natrag trčati, vratiti se na što’, složenica od *re-* i *currere* ‘trčati’ (ERHSJ II: 242–243; REW 7138; DELI 1068; DEI 3249; LHR 270, 899).

3.4. Glasanje na izborima

balota, ž. (ZKM) ‘glašačka kuglica (za izbor čelnih ljudi)’ ...*i ima razbit balote, kada bi se složile od svetniki.* (ZKM 2r) // **balotat**, gl. (ZKM) ‘glasati’⁵ *Poštovani komun balota i dela plovana...* (ZKM 2r)

PPPR (20) navodi lekseme *balota*, *balotacion*, *balotanje*; *balotati* ‘birati kugljicama’, ‘izabirati’ uz objašnjenje „Glasovalo se kuglicama i to se bacalo u škrinjice” te kao jedan od izvora navodi i ZGK: 75.⁶

Ovi termini zabilježeni su u DDV-u (59) *balòta* ‘kuglica, glas’, uz objašnjenje da je riječ o malim krpenim kuglama kojima su se skupljali glasovi; *balotàr* ‘glasati uz pomoć tih kuglica’; *balota* uz napomenu da se u 15. stoljeću tako glasalo u tršćanskom vijeću (VG 60); *ballòtta*, *ballottàre* (Zing 245).

• Radi se o mletacizmu, mlet. *balota* ‘loptica, kuglica’ je deminutiv od *bala* ‘lopta, kugla’ (fran. *balla* i lang. *palla*). *Balotar* je denominal od *balota*. (ERHSJ I: 97–98; REW 908; DELI 107–108; Zing 245; DEI 417; JE I: 34).

vot, m. (ZKM) ‘glas (pri glasanju)’ ...*i va tem apelacijone oće imat sud kapitan i balotu za razbit voti.* (ZKM: 13v)

PPPR (1597) navodi leksem *vot* ‘glas’ te donosi primjere iz ZKM-a.

Leksem *voto* u istom je značenju potvrđen u DDV-u (801), VG-u (1237) te *vóto* u Zingu (2548).

• Iz lat. *vōtu(m)* ‘glas, zavjet, molitva, želja’, part. proš. od *vovēre* ‘zavjetovati, glasati’, ‘fig. željeti’ (ERHSJ III: 615; DELI 1454; DEI 4092; LHR 1157).

3.5. Davanja, prihodi, prava

angaria, ž. (ZGK) ‘namet’ ...*ostaje leto na leto dužan štivre i druge angarie...* (ZGK: 63)

PPPR (5) navodi oblike *angarija*, *ingarija* iz latinske riječi u značenju ‘sila, pritisak, dakle i daća, koja se utjeruje ili se može utjerati, robota, tlaka’, a kao izvor je, među ostalima, naveden i ZGK.

Leksem je naveden u tal. *angheria*, *angaria* ‘obveze kmeta i podanika u srednjem vijeku; tlaka, namet’ (Zing 117) te u tršćanskom *angaria* (VG 25; GDDT 28) ‘nepravda’.

⁵ U ZKM-u (2r) je zabilježena i glagolska im. *balotane* (...*svako leto z kancelarom balotane od puka...*).

⁶ U ovom je radu obrađeno 66 kapitula ZGK-a, kako je objavljeno u Margetić (2007), a kapitul 75 nije obrađen.

• U obalne je hrvatske statute ova riječ vjerojatno ušla iz tal./mlet. *angheria*, *angaria* < ksn. lat. *angariā(m)* ‘obvezna služba’, što je iz grč. *ἀγγαρεία* (*angaréia*) < *ἀγγαρος* (*ángaros*) ‘poslanik, glasnik perzijskog kralja na konju (s ovlašću ubiranja poreza)’ (GHR 4; REW 458; DELI 54–55; DEI 201). JE (II: 18) navodi da bizantska riječ potječe iz perzijskog **angara* koja je pak u vezi s grč. *ἄγγελος* (*ángelos*) ‘poslanik, vjesnik’ (GHR 4). Iz grčkog je ovaj termin ušao i u druge jezike na Balkanu: bugarski *angarija*, arbanaski *angari* (ERHSJ I: 43).

agravij, m. ‘teret, namet’ (ZKM) *I oni agraviji, ki bi bili kontra postavni od kapitana, d’ imaju bit najpervo proponjeni ocu rekturu kako šuperijoru, radi da on bi remedijal takove impožicijoni...*(ZKM: 12r); v. § 3.3. *agratat*, *agratat*

arbadija, ž. (ZKM) ‘travarina, tj. daća za pašu’ *Da nima arbadija past niže Balini...* (ZKM: 5v)

O ovom je terminu, među ostalima, riječ pod natuknicama *paševina* ‘daća za pašu’ (PPPR 900), *travarina*, *travnina* (PPPR 1461) i *arbadiga*, *arbadija* ‘daća za pašu’. „*Arbadiga* je osim toga i zemljište ono, od kojega se daje travarina, občina, gora, gorska paša, od koje si vlastelin prisvojio pravo, da zahtieva naplatu neke daće. Stoga je priepor o tih pašnicih gorskih, od kojih se ubire arbadija, arbadiga ili travnina, travarina, zanimao i vlastelina i kmeta.” (PPPR 7).

U VZ-u (4/30) je ovjeren i leksem *arbadieč* ‘pastir na općinskom zemljištu’: *A arbadieč ima past kade mu se pokaže...* Za taj leksem PPPR (1461) navodi: „Pastire koji čuvaju blago na svih gorskih pašah, na ljetiših i zimištih, nazivlju arbadijci.”

Riječ je zabilježena u VG-u (33, 342) *arbàdigo* (< mlet. *arba* ‘trava’ (DDV 41)), *erbàdigo* te u Zingu (795) *erbàtico* ‘pravo košnje ili ispaše; porez koji se plaća na to, travarina’.

• Iz ksn. lat. *herbaticu(m)* < *hërba(m)* ‘trava’ (ERHSJ I: 54; REW 4109; DELI 391; Zing 795; DEI 1508; JE I: 21; LHR 468).

impožicion, ž. (ZKM) ‘namet, porez’ *...kako za neizrečene druge impožicioni i za daciju od vina...* (ZKM 11v)

Ova imenica potvrđena je u tal. *impožizione* ‘nametanje, udaranje (poreza), oporezivanje, namet, porez’ (Zing 1075).

• Iz lat. *impositiōne(m)* < *impōsitus*, part. proš. od *impōnere* ‘postaviti, položiti’, složena od *in-* ‘nad, iznad’ i *pōnere* ‘staviti’ (DELI 559; Zing 1075; DEI 1966; LHR 501).

intrada, ž. (ZKM) / **entrada**, ž. (ZKM) ‘prihod, dohodak’ *...pada penu od marak 5 i intrade prijete od teh let da zgubiva i povratit ima.* (ZKM: 3r) / 12. *Entrade crekvene i komunske...* (ZKM: 19v)

PPPR (438) navodi natuknicu *intrada* u značenju ‘dohodak’.

Leksem je zabilježen u DDV-u (350) *intràda*, *entràda*, GDDT-u (218) i VG-u (340, 509) *entrada*, *intrada* te u Zingu (784) *entràta*, *intràta* ‘ulaz, prihod, dohodak’.

- Radi se o poimeničenom participu prošlom ženskog roda gl. *entrare*, *intrar(e)* ‘ući’ < lat. *intrāre* ‘prodrijeti u, ulaziti’ od priloga *īntra* ‘unutra’ (ERHSJ II: 727; REW 4511; DELI 386; DEI 1488; LHR 555).

komunada, ž. (ZKM) ‘pravo na uživanja općinskih zemljišta’ ...*ke se plaćaju svako leto za komunadu i druge potreščini...* (ZKM 18v)

PPPR (1554, s. v. *veja*) navodi termin *komunada* uz objašnjenje da su „Kastavci, ovlaštenu da uživaju u občinskom zajedničkom posjedu komunadu ‘t. j. ona prava, što pristojne ovlaštenim obćinarom: na pr. ‘pasti na pasiščih, grnut veje, seć drva i kosit seno’”, što je primjer iz ZKM-a.

- Izvedenica s mletačkim suf. *-ada* iz im. *komun* ‘općina’ < mlet. *comun*, tal. *comune* < lat. *commūne(m)* ‘zajednički, opći’, doslovnoga značenja ‘tko vrši svoju službu (*mūnus*) zajedno s (*cūm*) drugima’ (ERHSJ II: 136; REW 2091; DELI 263; DEI 1041; LHR 211, 674).

penj, m. (ZGK) ‘zalog, pignus’ ...*da ne mozi dat nijednoga penja od blag ležećih...* (ZGK: 66)

Riječ *penj* u značenju ‘zalog, zaklad’ navedena je u PPPR-u (910) uz izvore ZGK i VZ. HE navodi da je *pignus* „ručni zalog, založno pravo koje se stječe predajom pokretne stvari u posjed založnog vjerovnika i daje mu pravo na posjed stvari do namirenja tražbine, te na namirenje iz vrijednosti zaloga.”

Potvrđena je u Zingu (1613) *pégno* i DDV-u (485) *pegno* ‘zalog’.

- Iz lat. *pignus* ‘zalog, jamstvo, znak’ iz korijena *pīngere* ‘slikati’ (ERHSJ II: 637–638; REW 6490; DEI 2822; LHR 796, 797). Prema DELI-ju (899), *pīgnus* je izvorno mogao biti znak kako bi se zapamtila uzeta obveza.

špendia, ž. / **špendija**, ž. (ZKM, VZ, ZGK) ‘trošak’ ...*da je obligan platit sve špendije, škodi i mankamenti on, ki udri.* (ZKM: 3v); ...*tako mu špendiē grē od onoga ki se krivac naide...* (VZ: 2/20); ...*ima biti priloženo k njih plaće vsakomu jedna marka dinari i paki osebe jedna marka za špendiu tim šestim mužem...* (ZGK: 47 N B)

U značenju ‘trošak’ imenica *špendija*, *spendija* (uz gl. *spendati*) navedena je u PPPR-u (1351; 1381, s. v. *strošak*; 1429).

U tom je značenju potvrđena i u Zingu (2199) (arh.) *spèndio*, (arh.) *espèndio* ‘trošak, izdatak’.

- Ž. r. od tal. *spendio*, deverbale od *spendere* ‘trošiti, platiti’ < lat. *expēdere* ‘vagati, platiti’, složenica od *ex-* (> *s-*) i *pēdere* ‘težiti, objesiti na tezulji’ (ERHSJ II: 636; DELI 1248; DEI 3584; LHR 381, 766).

štraordinarij / eštraordinarij (ZKM) prid. ‘dodatni’ ...*tako jošće za svi štraordinariji natkladi...* (ZKM: 12v), ...*i za svaki drugi eštraordinariji...* (ZKM: 15v)

Ovaj pridjev zabilježen je u Zingu (2256) *straordinario, estraordinario* ‘izvanredan; značajan’. U DDV-u (711) je naveden gl. *straordenar* ‘izaći iz reda’.

• Iz lat. *extraordināriu(m)* ‘vanredan, neobičan’, složenica od *extra-* ‘izvan’ i *ordinārius* ‘redovit’ (DELI 1282; LHR 392).

tansa, ž. (ZKM) ‘taksa, sudbena pristojba’ ...*i da pravdari, to je part nimaju bit osujene va velike tansi...* (ZKM 17r)

PPPR (1442) sadržava natuknicu *tansa* uz izvor ZKM te značenje ‘taksa, t.j. sudbene pristojbe, troškovi’.

Riječ je zabilježena u VG-u (1137) i DDV-u (734) *tansa* ‘taksa’. Termin *tansa* je u Mletačkoj Republici označavao porez/taksu na prihode od pokretnina (GDLI XX: 713).

• Iz srv. lat. *tansam vel pedagium; tanxare* ‘fiksirati cijenu’ (DEI 3713). Radi se o inačici riječi *tassa*. Lat. *taxa(m)* < *taxāre* iz grč. *τάσσω (tássō)* ‘namjestiti, postaviti, uvrstiti’ (GHR 826; DELI 1316; ERHSJ III: 436; REW 8603; GDLI XX: 713).

užura, ž. (ZKM) ‘lihva, kamata’ *Da nijedan mozi prodat, kupit ni gambijat z kakovum užurom pod penu zgubitka od robi...* (ZKM: 11r)

Termin *uzura, užura* zabilježen je u PPPR-u (1530, 1533) u značenju ‘lihva’ te je kao izvor naveden i ZKM. Potvrđen je i u Zingu (2464) *uṣūra*, (arh.) *oṣūra*, dok DDV (775) bilježi gl. *usurār* značenja ‘lihvariti’.

• Iz pravnog termina – lat. *usūra(m)* ‘uživanje, kamate od pozajmljene glavnice’, apstraktum od *ūsum* ‘praksa, upotreba (kapitala)’ ispočetka bez negativnih konotacija, koje su se razvile u srednjem vijeku (ERHSJ III: 554; REW 9098; DELI 1403, 1404; DEI 3966; LHR 1107). ERHSJ (III: 554–555) navodi da se radi o latinizmu, ali je vjerojatno u Mošćenički statut ovaj termin ušao preko talijanskog.

3.6. Oglasi, objave, prodaja

akomodat, gl. (ZGK) ‘poslužiti, podmiriti; urediti posao, nagodbu učiniti među strankama’ ...*ki bekar ne bi otel tih više rečenih s mesom akomodat mimo vsih inih drugih...* (ZGK: 65)

U ZGK-u se pojavljuje jedino značenje ‘poslužiti’. Ovaj je glagol zabilježen i u PPPR-u (2) *akomodati* uz oprimjerenje, među ostalima, iz ZGK-a.

Predlošci za ovaj glagol ovjereni su u Zingu (35), VLI-ju (20) *accomodare* ‘prilичiti; urediti, popraviti, izravnati (račune)’ / *accomodarsi* ‘nagoditi se; raskomotiti se’. Prisutni su na venetskom govornom području: *comodar* ‘prilичiti;

urediti' / *comodarse* 'raskomotiti se' (DDV 183); *acomodar* 'popraviti' / *acomodarse* 'raskomotiti se' (VG 5); *comodar* 'raskomotiti' / *comodarse* 'dogovoriti se' (VG 236), *acomodar* 'urediti' / *acomodarse* 'raskomotiti se' (GDDT 16).

- Iz lat. *accomodāre* 'staviti na; udesiti; prilagoditi se', složenica od lat. prijedloga *ad* i prid. *cōmmodus* 'primjeren, prikladan' (ERHSJ II: 134; DELI 12; LHR 16, 24–26, 209; DEI 30).

aviž, m. (ZKM) 'obavijest, oglas' *Budući da su popervo čuli pravice od jedne i druge strani, kako na pismeh i avižeh.* (ZKM: 11r) // **avižat**, gl. (ZKM) 'obavijestiti, oglasiti' ...*kako avižuje komun mošćenicki...* (ZKM: 11r)

Ovi leksemi prisutni su u DDV-u (51) *aviso*, *avisar*; GDDT-u (43) *avišo*, *avišar*; VG-u (1227) *višar* te u Zingu (231–232) *avvišo*, *avvišare*.

- Gl. *avisar*, *avisare* denominal je iz *av(v)iso* < stfr. *avis*, složenica od *a* i stfr. *vis* < lat. *vīsu(m)*, part. proš. od *vidēre* 'vidjeti' (ERHSJ III: 601–602; REW 9384; DELI 97; DEI 383; JE I: 28; LHR 1139).

durat, gl. (ZKM) 'trajati (objava dražbe)': ...*i imaju durat klici jedan cel mesec.* (ZKM: 5v)

Ovaj je glagol općeg značenja 'trajati, izdržati' zabilježen u Zingu (743) *duràre*, DDV-u (249) *duràr* te VG-u (335) i GDDT-u (216) *durar*.

- Iz lat. *durāre* 'tvrditi, utvrditi, dotrajati, trajati' (ERHSJ I: 461; REW 2805; DELI 367; DEI 1403–1404; LHR 337).

kanat/kant, m. (ZGK, VZ) 'javna objava, javni oglas, dražba' ...*i dati sverhu kanta po zakonu pismo po kancilere...* (ZGK: 36); *Ošće, da nemozi niedno blago zginut brez kanta.* (VZ: 4/(46)) // **kanat/skantat** (ZKM) 'javno objaviti, oglasiti, licitirati' ...*da ako kupac ili prodavac bi za veće činil kantat iliti skantat blago...* (ZKM: 8v)

PPPR (437, 479–484) navodi termine *inkanat*, *kanat*, *kant* te gl. *kantati*. Napominje da se rabe u primorskim gradovima (npr. ZGK, ZKM i dr.) i da su im hrvatske istoznačnice im. *klič* 'oglas' i gl. *klicati* 'oglašavati'. Objašnjava: „Rieči ove služe navlastito u nekih pravnih uredbah, zavedenih uz more po zapadnih i južnih stranah, o načinu prodaje nekretnina. Bez sumnje postale su te ustanove po utjecaju talijanskoga gradskoga prava (...). Nastojalo se je, kako da se što spretnijim načinom zaštite prava onih osoba, kojim je po pradavnih običajih i zakonih pristojalo budi kakovo pravo prigovora, priekupa itd.” (PPPR 480).

U konzultiranim rječnicima potvrđeno je sljedeće: *incanto* 'javna dražba' (DDV 333, VG 487), *incantar* 'dati na javnu dražbu' (DDV 333) te u istim značenjima *incànto*, *incantàre* (Zing 1086).

- *Incanto* je iz srv. lat. *inquantu(m)*, *incantu(m)* složenica od *in-* i *quāntum* 'koliko', u pitanju 'za koliko (se prodaje)?' (ERHSJ I: 725; DELI 566; DEI 1981; LHR 875).

gambijati, gl. (ZKM) ‘razmijeniti’ *Da nijedan mozi prodat, kupit ni gambijat z kakovum užurom...* (ZKM: 11r)

Ovaj glagol potvrđen je u DDV-u (121, 616) *cambiàr, scambiàr* ‘razmijeniti dobra’, VG-u (151, 421) *gambiar, cambiar*, GDDT-u (117) *cambiar* i Zingu (351–352) *cambiàre* ‘mijenjati, promijeniti, razmijeniti’.

• Iz ksn. lat. *cambiàre* ‘mijenjati, izmjenjivati’, iz keltskoga (galski *cambion* ‘promjena’). (ERHSJ II: 26; ERHJ I: 419; REW 1540; DELI 189; DEI 698).

koverat, gl. (VZ) ‘otkupiti’ ...*da more vsaki parentin koverat...* (VZ: 4/(43))

PPPR (530) navodi da je *koverati* „osamljena rieč” nejasnoga značenja u VZ-u te se slaže s R. Strohalom koji je povezuje s „mlet. *coverire (coprire)* = pokriti; rođjak može dakle uzeti prodavani predmet uz istu cieniu, što ju nudi drugi kupac. Određuje se time široko pravo priekupa za rod, protegnuto i na bližnje susjede.”

U značenju ‘pokriti’ glagol je potvrđen u VG-u (261) i GDDT-u (179) *coverir* te u Zingu (560) *coprire, coverire*, (arh.) *cuoprire* u značenju ‘pokriti, poklopiti; podmiriti troškove’.

• Iz lat. *cooperire*, složenica od *co-* i *operire* ‘pokriti’ (DELI 282; LHR 251, 732, 733; v. DEI 1143).

publikat, gl. (ZKM) ‘objaviti, oglasiti’: ...*da takav kapitul za večno spomenutje k ovemu zakonu ima se priložit i publikat na običajnem meste...* (ZKM: 8v)⁷

Ovaj glagol zabilježen je u PPPR-u (1191) *publikati* ‘oglasiti, proglasiti’, a ovjeren je i u tal. *pubblicare* ‘oglasiti, objaviti, izdati’ (Zing 1790).

• Iz lat. *publicare* ‘zaplijeniti, predati za opću uporabu’, što je denominal od lat. *publicum(m)* ‘narodni, javan’ (ERHSJ III: 65; DELI 998; DEI 3137; LHR 862, 863).

štima, ž. (ZGK) ‘procjena’ ...*meso govedje i tolikoje ovčje meso nimaju seći prez štimi pod penu L. 25...* (ZGK: 65) // **štimat**, gl. (ZKM, ZGK) ‘procijeniti’⁸ *Da ako bi ki ranjen, da one rani se imaju štimat, a ne samo kaštigat...* (ZKM: 10v); ...*i da ima se meso štimat po suce Petre Marote ili...* (ZGK: 65) // **štimađur**, m. (ZGK) ‘procjenitelj’ ...*i da bi štimađuri pred sudci prikazani i štima oznanjena...* (ZGK: 46)

⁷ Iste korijene imaju i pridjev *publih/publik* (ZKM) ‘javan’ *Ma publih sud iliti svet ima ustati na one 36 peršonah...* (ZKM: 12r); *Očiti ili publik svet...* (ZKM: 13r) i prilog *publikamente* (ZKM) ‘javno’ ...*a ki su publikamente obrečeni ili procešani...* (ZKM: 19v).

⁸ U tekstu ZKM-a i ZKG-a zabilježen je i glagolski pridjev trpni *štiman* ‘procijenjen’ (...*nego bi štimano da skupno zgubljuju onu istu robu štimanu iliti blago.* (ZKM: 8v); ...*i takajše kada bi takove škode po mužeh štimane...* (ZGK: 46)) te u ZKG-u glagolska imenica *štimanje* ‘procjena’ (...*velike živini ne mozite prez štimanja prodati pod penu soldini 40.* (ZGK: 52)).

PPPR (1372, 1432–1433) navodi obje imenice *štima*, *stima* ‘procjena, ocjena’, a u prenesenom značenju i ‘štovanje’; *štimadur*, *štimatur* ‘služi za cienac’ i glagol *stimati*, *štimati* ‘cijeniti, procijeniti’.

Potvrđeni su i u mletačkim i talijanskim rječnicima u istim značenjima: *stima*, (arh.) *estima* ‘procjena’, *stimatōre*, *estimātōre* ‘procjenitelj’, *stimāre*, *estimāre* ‘procijeniti’ (Zing 2245); *stima*, *stimadòr*, *stimàr* (DDV 704); *stimar* (GDDT 682; VG 1093); *stimaduri* (Cres, 15. st.) (VG 1093).

• Im. *stima* deverbal je od *stimar(e)* < lat. *aestimāre* ‘procijeniti’ iz *āes*, *āeris* ‘mjed, bakar, bronca, vrijedna stvar’. Im. *stimador* potječe iz lat. *aestimātōre(m)* ‘koji što cijeni po pravoj vrijednosti’ < *aestimātus* ‘cijenjen’, što je part. proš. od gl. *aestimāre* (ERSHJ III: 335; REW 246; DELI 403; Zing 2245; DEI 3635–3636; LHR 51, 52).

3.7. Posjed

konfin, m. (ZGK) / **kunfin**, m. (ZGK) ‘granica, međa’ ...*u grade i zvan grada v konfine...* (ZGK: 37); ...*u kunfine kastavskom...* (ZGK: 49 N B)

Termin *konfin*, *kunfin*, *kumfin*, *konfin* u značenju ‘*medja, po tom i omedjašen prostor, kotar*’ zabilježen je u PPPR-u (523, 558), uz napomenu da je čest u „izvorih sa zapadnih strana”.

Potvrđen je i u DDV-u (188), GDDT-u (170) i VG-u (241) *confin* te u Zingu (523) *confine* ‘međa, granica’.

• Iz lat. *confīne*, sr. r. od prid. *confīnis* ‘pogranični’, složenica od pref. *con-* i im. *fīnis* ‘kraj, granica’ (ERHSJ II: 139; DELI 267; DEI 1057; LHR 226, 417).

mobil, prid. (ZGK) ‘pokretni’ ...*ima se vsakim njega mobilim ale z dvigućem blagom...* (ZGK: 66)

Ovaj pridjev zabilježen je u PPPR-u (674) *mobil* ‘pokretan’. Riječ *mobil* oprečna je riječi *stabil* (ERHSJ II: 446). Naveden je i u sljedećim konzultiranim rječnicima: VG-u (635) i Zingu (1397–1398) *mòbile*. U ostalim rječnicima (isto kao i u dva navedena) ovaj leksem zabilježen je kao imenica u značenju ‘namještaj’ (DDV 419, GDDT 381).

• Iz lat. *mòbile(m)* ‘pomičan, pokretljiv, okretan’, pridjev iz gl. *movēre* ‘micati, pokretati’ (ERHJ I: 625; DELI 765; DEI 2481; LHR 657, 668, 669).

pozes, m. (ZGK) / **pošeš**, m. (ZKM) ‘posjed’ ...*od sakoga pozesa ča se na pravde spozna...* (ZGK: 43); ...*ki god bi po pošešeh čavli kladal...* (ZKM 4r) // **pošešur**, m. (ZKM) ‘posjednik’ ...*kako pošešura ili gospodara od Gospoščini kastavske...* (ZKM: 15v)⁹

⁹ U ZKM-u (9r) stoji i: ...*da boški komunski svakidanjum pošežum se kvare...* U ovom slučaju vjerojatno se radi o imenici *pošeža* u značenju ‘posezanje’.

Termin u značenju ‘posjed, posjedovanje’ naveden je u PPPR-u (1033) *poses* te u DDV-u (528), VG-u (822) *possesso* i Zingu (1721) *possesso*.

Druga imenica u značenju ‘posjednik’ potvrđena je u PPPR-u (1045) *pošešor* i u Zingu (1721) *possessore*, dok je u DDV-u (528) navedena imenica *possessora* ‘posjednica’.

• Iz lat. *possessu(m)*, part. proš. od *possidēre* ‘posjedovati’, složenica od *pōtis* ‘moguć’, doslovno ‘koji može’ i *sedēre* ‘nalaziti se, boraviti’. Iz lat. *possessu(m)* je i lat. *possessore(m)* > *possessor* (ERHSJ III: 13; REW 6683; DELI 962; DEI 3036; LHR 811, 815).

4. Analiza

Iz triju promatranih pravnih dokumenata analizirano je ukupno 65 leksema podijeljenih u sedam semantičkih potpolja: 1. *Odluke/nagodbe/pravila/vladavina* (20), 2. *Kažnjavanje* (9), 3. *Žalbe* (6), 4. *Glasanje na izborima* (3), 5. *Davanja, prihodi, prava* (11), 6. *Oglasi/objave/prodaja* (12), 7. *Posjed* (4). Pritom je u VZ-u potvrđeno ukupno pet talijanizama, u ZGK-u 21, a u ZKM-u 53. Najveći broj talijanizama posvjedočen je u ZKM-u, što je potvrđeno i u prijašnjim radovima (Šepić 1957; Spicijarić Paškvan 2022). Od ukupno 65 talijanizama, njih 39 ovjereno je u Mažuranićevu rječniku, pri čemu su kao izvori za ukupno 18 natuknica navedeni liburnijski zakoni koji su predmetom analize ovoga rada. Ukupno 13 leksema potvrđeno je i u zbirci isprava s područja Lovrana, Kvaderni kapitula lovranskoga: *kordat se* (*akordat se* / *kordat se* ‘dogovoriti se, složiti se’)¹⁰; *kaštigat* / *kastigat* (*kaštigati* ‘kazniti’); *governat* (*gubernat* ‘upravlјati, voditi gospodarstvo, vladati’); *pasat* (*pasat* ‘proći, umriјeti’); *konfirmat* (*kumfermatil/kunfermati* ‘potvrđiti’); *pena* (*pena* ‘kazna’); *apelat se* (*apelati* ‘prizvati na viši sud’); *intrada* (*intrada* ‘urod, prihod’); *kantat* / *skantat* (*kantati* ‘javno objavit’); *konfin/kunfin* (*konfin/kunfin* ‘granica, međa’); *pozes/pošeš* (*poses* ‘posjed’); *publikat* (*publikat* ‘proglasiti, oglasiti, objaviti, razglasiti’); *štidadur* (*štidadur* ‘procjenitelj’).

5. Zaključak

Ovim radom zaokruženo je istraživanje talijanizama u trima pravnim dokumentima s područja Liburnije: *Zakonu grada Kastva* (ZGK), *Veprinačkom zakonu* (VZ) i *Zakonu kaštela Mošćenica* (ZKM). Tekstovi navedenih pravnih dokumenata imaju čakavsku osnovicu uz razmjerno velik broj talijanskih, tj. mletačkih posuđenica. Pritom ih je najviše potvrđeno u *Zakonu kaštela Mošćenica*, dok ih je najmanje prisutno u *Veprinačkom zakonu*.

Ako se u obzir uzmu rezultati iz prvoga dijela istraživanja, dobije se broj od ukupno 114 talijanskih i mletačkih posuđenica na području prava podijelje-

¹⁰ U zagradama su navedeni primjeri iz Kvaderne kapitula lovranskoga (v. Spicijarić Paškvan 2014).

nih u 12 semantičkih potpolja i to: 1. *Dokumenti i spisi* (13); 2. *Zahtjevi, molbe, prijedlozi* (5); 3. *Prekršaji i kaznena djela* (7); 4. *Tužbe i sporovi* (6); 5. *Suđenje* (18); 6. *Odluke/nagodbe/pravila/vladavina* (20); 7. *Kažnjavanje* (9); 8. *Žalbe* (6); 9. *Glasanje na izborima* (3); 10. *Davanja, prihodi, prava* (11); 11. *Oglasi/objave/prodaja* (12); 12. *Posjed* (4). U VZ-u je ovjereno devet talijanizama, u ZGK-u 33, a u ZKM-u 97. Od toga je njih 70 potvrđeno u Mažuranićevu rječniku uz oprimjerenje iz izvora s područja Liburnije u ukupno 31 primjeru. Može se zaključiti da tri analizirana izvora s područja Liburnije sadržavaju razmjerno velik broj talijanizama, što je posebice potvrđeno za ZKM. Govori na području Liburnije obiluju mletačkim i talijanskim posuđenicama, a ovim je radom dokazano da je i pravni pisani jezik bio izložen tom utjecaju.

Popis kratica

arh. = arhaizam

fig. = figurativno

fr. = francuski

fran. = franački

gl. = glagol, glagolski

grč. = grčki

im. = imenica

ksn. lat. = kasnolatinski

lang. = langobardski

lat. = latinski

m. = muški rod

mlet. = mletački

part. proš. = particip prošli

prav. = pravni termin

pref. = prefiks

prid. = pridjev

sr. r. = srednji rod

srv. lat. = srednjovjekovni latinski

stfr. = starofrancuski

suf. = sufiks

tal. = talijanski

vlat. = vulgarnolatinski

ž. (r.) = ženski rod

Izvori i literatura

1. DDV = Boerio, Giuseppe. 1998/1856. *Dizionario del dialetto veneziano* (seconda edizione). Venezia: Giunti.
2. DEI = Battisti, Carlo; Alessio, Giovanni. 1975. *Dizionario etimologico italiano*. Firenze: G. Barbèra editore.
3. DELI = Cortelazzo, Manlio; Zolli Paolo. 1991. *Dizionario etimologico della lingua italiana*. Bologna: Zanichelli.
4. ERHJ = Matasović, Ranko i dr. 2016. *Etimološki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
5. ERHSJ = Skok, Petar. 1971–1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika (I–IV)*. Zagreb: JAZU.
6. GDDT = Doria, Mario. 1987. *Grande dizionario del dialetto triestino*. Trieste: Meridiano.

7. GDLI = *Grande dizionario della lingua italiana* 1961–2002. I–XXI. UTET. URL: <https://www.gdli.it/> (20. travnja 2023.)
8. GHR = Petračić, Franjo; Josip Kostić, Franjo Maiksner. 1875. *Gèrčko-hèrvatski rječnik za škole*. U Zagrebu tiskom Lav. Hartmána i družbe.
9. HE = *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje* (s. v. *pignus*). 2021. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=48183> (24. travnja 2023.)
10. JE = Vinja, Vojmir. 1998–2004. *Jadranske etimologije. Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku (I–III)*. Zagreb: Školska knjiga – HAZU.
11. LHR = Divković, Mirko. 1980./1900. *Latinsko-hrvatski rječnik za škole*. Zagreb: Troškom i nakladom Kr. hrvat.-slavon.-dalmat. zemaljske vlade. 2. izd. (Reprint izdanje 1980., Zagreb: Naprijed).
12. Margetić, Lujo. 2006. *Srednjovjekovni zakoni i opći akti na Kvarneru. Mošćenički zakoni i statuti*. Knj. 1. Rijeka: Adamić – Zavod za kaznene znanosti Mošćenice Pravnog fakulteta u Rijeci.
13. Margetić, Lujo. 2007. *Srednjovjekovni zakoni i opći akti na Kvarneru. Veprinac, Kastav, Trsat*. Knj. 2. Rijeka: Adamić – Zavod za kaznene znanosti Mošćenice Pravnog fakulteta u Rijeci.
14. PPPR = Mažuranić, Vladimir. 1908–1922. *Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik*. Zagreb: JAZU.
15. REW = Meyer Lübke, Wilhelm. 1911. *Romanisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung.
16. Spicijarić Paškvan, Nina. 2014. „Talijanizmi u Kvaderni kapitula lovranskoga“. *Zbornik Lovranšćine*, 3, str. 113–136.
17. Spicijarić Paškvan, Nina. 2022. „Prilog obradi talijanizama iz područja prava: Izvori s područja Liburnije“. *Zbornik Lovranšćine*, 9, str. 13–30.
18. Šepić, Ante. 1953. „Jezik hrvatskih općinskih statuta istarskih i primorskih“. *Rad JAZU*, 295, str. 5–40.
19. VG = Rosamani, Enrico. 1999. *Vocabolario giuliano dei dialetti parlati nella Venezia Giulia, in Istria, in Dalmazia, a Grado e nel Monfalcone*. Trieste: Lint.
20. VLI = Fanfani, Pietro. 1865. *Vocabolario della lingua italiana*. Firenze: Felice le Monnier.
21. Zing = Zingarelli, Nicola. 2008. *Lo Zingarelli. Vocabolario della lingua italiana*. Bologna: Zanichelli.

Summary

CONTRIBUTION TO THE ANALYSIS OF ITALIANISMS IN THE LEGAL FIELD (II): RESOURCES FROM THE REGION OF LIBURNIA

Medieval laws, which contain a suspended linguistic image of the written legal text of their time, represent a significant source for dialectological research and research in the field of contact linguistics. This paper aims to excerpt Italian and Venetian loanwords that belong to the semantic field of law from three legal documents from the region of Liburnia (The law of the town of Kastav – 1400, The Veprinac law – 1507 and The law of the Mošćenice commune – 1637). Each obtained lexeme will be analysed etymologically and lexically, and its immediate and distant etymology will be determined.

Keywords: Kastav, Veprinac, Mošćenice, statutes, laws, Italianisms